

Rettferdig tilgang til medisiner

Det er alltid gledelig når norsk universitetsforskning kan bidra til utvikling av ny behandling – men hva er poenget hvis medisinen ikke når de som trenger den?

Hvert år dør over ti millioner mennesker av sykdommer det finnes effektiv, medikamentell behandling for – bl.a. fordi medikamentene er for dyre (1). Å utvikle et legemiddel er en kostbar og risikabel prosess. Derfor har man en monopolgaranti som belønning. Den internasjonale handelsavtalen Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS), gjør at det selskapet som har tatt kostnaden med å gjennomføre ressurskrevende kliniske utprøvinger har rett på en patentperiode på 20 år. I praksis betyr dette at ingen andre kan produsere og markedsføre medisinen i denne perioden. Mangelen på konkurranse gjør at patenteier selv kan bestemme prisen, som da naturligvis blir høy.

En stor andel av medisinene på markedet har sitt utspring fra forskning ved offentlig finansierte universiteter, som videreselger rettighetene til videreutvikling, testing og kommersialisering. Før patentene blir solgt har universitetene mulighet til å stille krav til de farmasøytiske selskapene som kjøper dem. Siden forskningen i stor grad er offentlig finansiert, er det rimelig at det settes krav til at samfunnet, inkludert mennesker i lav- og mellominntektsland, skal få nytte av vitenskapelige fremskritt, for eksempel gjennom tilgang til medisiner.

Rettferdig lisensiering

Universitetene kan sørge for rettferdig prissetting gjennom avtaler mellom universitet og industri, der man kan kreve at det ikke skal tas patenter i lav- og mellominntektsland. På denne måten kan man sikre at høye priser ikke hindrer tilgangen til medisiner i disse landene. Afrika, for eksempel, står kun for 1 % av det globale farmasøytiske markedet i verdi. Derfor vil en slik ordning ikke gå ut over industriens profittutsikter i større grad. Vi i Universities Allied for Essential Medicines (UAEM) (2) opplever at slike avtaler mellom universiteter og industri forekommer i økende grad og ved flere steder i Nord-Amerika og i Europa. Dette er et resultat av at universiteter har innført retningslinjer og rammeverk for *rettferdig lisensiering*, på engelsk ofte kalt «socially responsible licensing». Dette er et godt eksempel på hvordan disse institusjonene er bevisste sitt samfunnsformål og moralske ansvar. Forhåpentligvis vil denne typen universitetspolitikk bli viktigere for hvordan vi i fremtiden evaluerer våre universiteter.

I fjor beskrev *The Lancet* et nytt verktøy for rangering av universiteter: «The University Global Health Report Card» (3). Her får amerikanske universiteter karakterer basert blant annet på hvor gode rammeverk de har for rettferdig lisensiering av potensielle

«Universitetene kan sørge for rettferdig prissetting gjennom avtaler mellom universitet og industri»

legemidler. I Universities Allied for Essential Medicines arbeider vi med å utvikle liknende oversikter for europeiske universiteter. Dette er allerede gjort for engelske universiteter.

Grip sjansen

Tanker om rettferdig lisensiering er nytt for norske institusjoner. I 2013 vedtok Universitetet i Bergen, som første universitet i Norden, et prinsippdokument for rettferdig global tilgang til medisiner og medisinsk behandling (4). Dette er en gledelig utvikling. Her står det blant annet at «det skal inkluderes egnede bestemmelser i lisensierings- og samarbeidsavtaler som kan bidra til å øke tilgjengeligheten av forskningsresultater innen medisin og helse, medisiner og medisinsk behandling globalt og særlig i lav- og mellominntektsland». På denne måten kan universitetet ta ansvar for at forskningen kommer allmennheten til gode.

Universitetene er nøkkelaktører i arbeidet med å gjøre forskning tilgjengelig. Grunnforskning ved universiteter er essensielt i utviklingen av mange legemidler, og universitetene kan legge premisser for videre distribusjon. En slik mulighet til å påvirke bør vi ikke gi fra oss. I Bergen er man allerede på god vei. Rektor ved Universitetet i Oslo, Ole Petter Ottersen uttalte ved Universities Allied for Essential Medicines' arrangement i Litteraturhuset 26.5. 2014 at Universitetet i Oslo selvfølgelig ikke kunne være noe dårligere. Så får vi bare håpe at handling følger ord. Universi-

tetene i Norge bør gripe denne sjansen til å bestemme over egen forskning – nå!

Elise Orvedal Leiten
elise.leiten@gmail.com
Ida Marie Nyhagen Vikan
Audun Vik
Erland Årstøl

Elise Orvedal Leiten (f. 1992) er medisinstudent ved Universitetet i Bergen og medlem av Universities Allied for Essential Medicines. Forfatter har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

Ida Marie Nyhagen Vikan (f. 1991) er medisinstudent ved Universitetet i Tromsø og medlem av Universities Allied for Essential Medicines. Forfatter har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

Audun Vik (f. 1986) er medisinstudent ved Universitetet i Oslo og medlem av Universities Allied for Essential Medicines. Forfatter har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

Erland Årstøl (f. 1990) er bioteknologistudent ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet og medlem av Effektiv Altruisme i Trondheim. Forfatter har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

Litteratur

1. WHO. Equitable access to essential medicines: a framework for collective action. WHO policy perspectives on medicines nr. 8/2004. www.who.int/medicines/publications/policy/perspectives/en/ [3.3.2015].
2. Norsk medisinstudentforening. Tilgang til medisiner/UAEM. <https://legeforeningen.no/Student/Norsk-medisinstudentforening/Prosjekter-og-utveksling/Prosjekter/Tilgang-til-medisinerUAEM/> [3.3.2015].
3. Measuring universities' commitments to global health. *Lancet* 2013; 381: 1248.
4. Universitetet i Bergen. Prinsipper for rettferdig global tilgang til medisiner og medisinsk behandling som resultat av kommersialisering av forskningsresultater fra medisin og helse. www.uib.no/filearchive/2013-008.pdf [3.3.2015].

Mottatt 26.1. 2015, første revisjon innsendt 18.2. 2015, godkjent 3.3. 2015. Redaktør: Lise Mørkved Helsingør.

Publisert først på nett.